Φύλλο Εργασίας: Η Εξάπλωση των Αράβων και ο Πολιτισμός του Ισλάμ (με Ενδεικτικές Λύσεις)

Ονοματεπώνυμο: _____Τμήμα: ___ Ημερομηνία: _____

Δραστηριότητα 1: «Γιατί επικράτησαν τόσο γρήγορα οι Άραβες;» – Πολυπαραγοντική Ανάλυση

Η αραβική εξάπλωση κατά τον 7ο και 8ο αιώνα υπήρξε ένα από τα ταχύτερα και εντυπωσιακότερα φαινόμενα της παγκόσμιας ιστορίας.

1.1. Κατηγοριοποίηση Αιτίων:

Μελέτησε τους παράγοντες εξάπλωσης που αναφέρονται στις ιστορικές πηγές και συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα, τοποθετώντας κάθε στοιχείο στην κατάλληλη κατηγορία:

Κατηγορία Παράγοντα,Ιστορικά Στοιχεία / Αίτια Εξάπλωσης

Θρησκευτικός / Ιδεολογικός,

Στρατιωτικός / Γεωπολιτικός (Εξωτερικός),

Πολιτικός / Θρησκευτικός (Εσωτερικός Βυζαντίου),

1.2. Ερώτημα Κριτικού Προβληματισμού:

«Αν η Βυζαντινή και η Περσική Αυτοκρατορία δεν είχαν εξαντληθεί από τους μεταξύ τους μακροχρόνιους πολέμους, θεωρείτε ότι ο θρησκευτικός ζήλος των Αράβων θα αρκούσε για να κατακτήσουν τόσο εκτεταμένες περιοχές; Δικαιολογήστε την απάντησή σας βασιζόμενοι στα ιστορικά δεδομένα.»

Δραστηριότητα 2: Ανάλυση & Αντιπαραβολή Πηγών – Πόλεμος, Φορολογία και Διοίκηση

δΔιάβασε προσεκτικά τα δύο παραθέματα και απάντησε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

Παράθεμα Α: Το Κοράνι για τον πόλεμο

«Να μάχεστε εναντίον αυτών που μάχονται εναντίον σας καθώς βαδίζετε στορόμο του Θεού, αλλά μην αμαρτάνετε, γιατί ο Θεός δεν αγαπά τους αμαρτωλούς. Σκοτώστε τους εχθρούς σας όσες φορές τους αντιμετωπίζετε· διώξτε τους από το μέρος που σας έδιωξαν ... Αν μάχονται εναντίον σας, σκοτώστε τους, γιατί αυτή είναι η ανταμοιβή που αρμόζει σ' αυτούς τους απίστους.» (Κοράνι, 2, 190-191)

Παράθεμα Β: Φορολογικές ρυθμίσεις στην Αίγυπτο (Ιστορικός Μπαλαδούρι)

«Έτσι ο στρατηγός Άμρ, κατακτητής της Αλεξάνδρειας επέβαλε σε κάθε ενήλικο, έξω από τους απόρους, κεφαλικό φόρο δύο δηναρίων, και σε κάθε ιδιοκτήτη γης επιπρόσθετα φόρο σε είδος (σίτο, λάδι, μέλι, ξίδι) ... Ζητήθηκε από τους κατοίκους να παρέχουν ρουχισμό και υποδήματα. Τα παραπάνω καταγράφηκαν σε επίσημο έγγραφο ... με το οποίο συνομολογήθηκε ότι, όσο θα τηρούσαν αυτούς τους όρους, οι γυναίκες και τα παιδιά τους δεν θα εξανδραποδίζονταν και η περιουσία τους θα παρέμενε στην κατοχή τους.»
(Μπαλαδούρι, Ιστορική Πηγή)

2.1. Σύγκριση Στάσης:

Πώς διαφέρει η εικόνα του αραβικού επεκτατισμού που δίνει το **Παράθεμα Α** (θρησκευτικό κείμενο) από την πραγματικότητα που περιγράφει το **Παράθεμα Β** (διοικητικό/φορολογικό έγγραφο);

2.2. Κριτική Αξιολόγηση:

Γιατί οι Άραβες ηγέτες προτίμησαν να επιβάλουν φόρους και να εγγυηθούν την προστασία της περιουσίας και της οικογένειας των Χριστιανών και Ιουδαίων της Αιγύπτου, αντί να επιβάλουν

τον βίαιο εξισλαμισμό ή τη σφαγή/εξανδραποδισμό τους; Ποιο όφελος είχε αυτό για το Αραβικό Χαλιφάτο;

2.3. Κοινωνική Μέριμνα:

Πώς κρίνετε την εξαίρεση των απόρων από την πληρωμή του κεφαλικού φόρου στο διοικητικό σύστημα των Αράβων στην Αίγυπτο;

Δραστηριότητα 3: Γεωπολιτική Ανατροπή & Τεχνολογική Υπεροχή

3.1. Το «Μυστικό Όπλο» του Βυζαντίου:

Στις δύο μεγάλες αραβικές πολιορκίες της Κωνσταντινούπολης (674-678 και 717-718), το Βυζάντιο κατάφερε να αποκρούσει τον αραβικό στόλο.

- **α)** Ποιο ήταν το όπλο αυτό και ποιος το εφηύρε;
- **β)** Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα με τους τρεις διαφορετικούς τρόπους χρήσης/ εκτόξευσης αυτού του όπλου, όπως περιγράφονται στα *Ναυμαχικά* του Λέοντος ΣΤ΄:

Τρόπος Εκτόξευσης / Χρήσης,Περιγραφή Μηχανισμού ή Μεθόδου
1. Σιφώνιο Πλώρης,
2. Χύτρες,
3. Χειροσιφώνια,

3.2. Γεωπολιτικές Συνέπειες στη Μεσόγειο:

Εξηγήστε τη σημασία της φράσης **«διάσπαση της ενότητας του μεσογειακού κόσμου»** .
Πώς επηρέασε η αραβική εξάπλωση την επικράτεια, την αγροτική παραγωγή και το εμπόριο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας;

Δραστηριότητα 4: Εμπόριο, Επιστήμη & Διαπολιτισμικές Σχέσεις

4.1. Οικονομικές Καινοτομίες:

Οι Άραβες χαρακτηρίζονται ως οι «μεταπράτες του διεθνούς εμπορίου».

- **α)** Ποιες νέες οικονομικές και χρηματοπιστωτικές τεχνικές εισήγαγαν οι Άραβες έμποροι για να διευκολύνουν τις συναλλαγές τους;
- **β)** Ποια προϊόντα πολυτελείας μετέφεραν από την Ανατολή στις βυζαντινές και ευρωπαϊκές αγορές;

4.2. Η Προσφορά στα Γράμματα & τις Επιστήμες:

Αντιστοιχίστε τους επιστημονικούς τομείς της Στήλης Α με την αντίστοιχη προσφορά ή ανακάλυψη των Αράβων στη Στήλη Β:

Στήλη Α (Επιστήμη),Στήλη Β (Προσφορά / Ανακάλυψη)
1. Μαθηματικά,α. Υπολογισμός τροχιάς ήλιου και πλανητών
2. Χημεία,β. Νέα φάρμακα και πολύπλοκες χειρουργικές εγχειρήσεις
3. Αστρονομία,γ. Καθιέρωση της ινδικής αρίθμησης και της άλγεβρας
4. Ιατρική,δ. Ανακάλυψη θειικού οξέος και οινοπνεύματος

4.3. Διαπολιτισμική Επίδραση & Πολιτισμικός Δανεισμός:

- **α)** Ποια ήταν η στάση του χαλίφη Μαμούν απέναντι στην αρχαία ελληνική παιδεία και ποια έργα ζήτησε από το Βυζάντιο;
- **β)** Γιατί ο Ισπανός Επίσκοπος (10ος αι.) εκφράζει παράπονα για τους νεαρούς Χριστιανούς της εποχής του; Τι αποδεικνύει αυτό για τη δύναμη του αραβικού πολιτισμού;

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ & ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

(Για χρήση από τον διδάσκοντα / Αυτοαξιολόγηση)

Απαντήσεις Δραστηριότητας 1: Πολυπαραγοντική Ανάλυση

1.1. Συμπλήρωση Πίνακα:

- **Θρησκευτικός / Ιδεολογικός Παράγοντας:**
- Η μεταστροφή στο Ισλάμ (μονοθεϊστική θρησκεία που ίδρυσε ο Μωάμεθ).
- Η εντολή του Κορανίου για **τζιχάντ (ιερό πόλεμο)** για τη διάδοση της πίστης.
- Η υπόσχεση ότι όσοι έπεφταν στη μάχη γίνονταν **μάρτυρες της πίστης** και εξασφάλιζαν μια θέση στον Παράδεισο.
- **Στρατιωτικός / Γεωπολιτικός Παράγοντας (Εξωτερικός):**
- Η πλήρης **εξάντληση της Βυζαντινής και της Περσικής Αυτοκρατορίας** από τους μακροχρόνιους και καταστροφικούς πολέμους κατά τη βασιλεία του Ηρακλείου.
- Η νίκη των Αράβων στη μάχη του **Γιαρμούκ (636)** που διέσπασε τη βυζαντινή άμυνα.
- **Πολιτικός / Θρησκευτικός Παράγοντας (Εσωτερικός Βυζαντίου):**
- Η έντονη **αντίθεση μεταξύ του κέντρου (Κωνσταντινούπολη) και των ανατολικών επαρχιών** (Συρία, Παλαιστίνη, Αίγυπτος).
- Η προσκόλληση των πληθυσμών αυτών στην αίρεση του **Μονοφυσιτισμού** , που δημιουργούσε εχθρότητα απέναντι στην κεντρική βυζαντινή διοίκηση.

1.2. Ενδεικτική Απάντηση Κριτικού Ερωτήματος:

Ο θρησκευτικός ζήλος και η ορμή του τζιχάντ υπήρξαν αναμφίβολα ο καταλύτης που συσπειρωσε και κινητοποίησε τις αραβικές φυλές. Ωστόσο, η ιστορική ανάλυση αποδεικνύει ότι ο θρησκευτικός ζήλος μόνος του δεν θα αρκούσε για να καταλύσει την Περσική Αυτοκρατορία και να αποσπάσει τις πλουσιότερες επαρχίες του Βυζαντίου μέσα σε λίγα χρόνια.

Η επιτυχία των Αράβων οφείλεται στο **γεωπολιτικό κενό ισχύος** : το Βυζάντιο και η Περσία είχαν εξαντλήσει τους στρατιωτικούς και οικονομικούς τους πόρους. Επιπλέον, οι ντόπιοι μονοφυσίτες πληθυσμοί της Συρίας και της Αιγύπτου βίωναν θρησκευτικό διωγμό από την Κωνσταντινούπολη, με αποτέλεσμα να μην προβάλουν σθεναρή αντίσταση στους Άραβες, τους οποίους συχνά αντιμετώπισαν ως ηπιότερους κυρίαρχους. Συνεπώς, η αραβική εξάπλωση ήταν αποτέλεσμα της **συνέργειας** του θρησκευτικού ενθουσιασμού με την πολιτικοστρατιωτική εξασθένηση των αντιπάλων τους.

Απαντήσεις Δραστηριότητας 2: Ανάλυση & Αντιπαραβολή Πηγών

2.1. Σύγκριση Στάσης:

- Το **Παράθεμα Α (Κοράνι)** εκφράζει μια αυστηρή, πολεμική ρητορική που προτρέπει σε εξόντωση των εχθρών κατά τη διάρκεια της μάχης («σκοτώστε τους εχθρούς σας»).
- Το **Παράθεμα Β (Μπαλαδούρι)** αποκαλύπτει μια ορθολογική, οργανωμένη διοικητική και φορολογική πρακτική. Μετά την κατάκτηση, οι Άραβες δεν εξόντωσαν ούτε βίαια εξισλάμισαν τους πληθυσμούς, αλλά συνομολόγησαν επίσημη συμφωνία (συνθήκη) που προέβλεπε φορολόγηση με αντάλλαγμα την προστασία της ζωής, της περιουσίας και της θρησκευτικής τους ελευθερίας.

2.2. Κριτική Αξιολόγηση:

Οι Άραβες ηγέτες (όπως ο χαλίφης Ούμαρος Α΄ και ο στρατηγός Άμρ) εφάρμοσαν μια **ρεαλιστική πολιτική διακυβέρνησης** :

1. **Οικονομικό Όφελος:** Η διατήρηση των γηγενών γεωργών και εμπόρων στις εστίες τους εξασφάλιζε σταθερά δημόσια έσοδα μέσω του κεφαλικού φόρου και του φόρου γης, καθώς και την τροφοδοσία των αραβικών στρατευμάτων.
2. **Πολιτική Σταθερότητα:** Ο βίαιος εξισλαμισμός ή ο εξανδραποδισμός θα προκαλούσε συνεχείς εξεγέρσεις και οικονομική κατάρρευση των κατακτημένων περιοχών.
3. **Θρησκευτική Ανοχή:** Το ίδιο το Κοράνι απαγόρευε τον άμεσο καταναγκασμό των «Λαών της Βίβλου» (Χριστιανών και Ιουδαίων), παρέχοντάς τους το καθεστώς του προστατευόμενου (*ντίμμι*).

2.3. Κοινωνική Μέριμνα:

Η εξαίρεση των απόρων από τον κεφαλικό φόρο δείχνει ένα ανεπτυγμένο αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης και διοικητικής ευελιξίας. Αποσβένει την κοινωνική δυσαρέσκεια στις ασθενέστερες ομάδες και αποδεικνύει ότι η φορολογία υπολογιζόταν με βάση την πραγματική οικονομική δυνατότητα των πολιτών.

Απαντήσεις Δραστηριότητας 3: Γεωπολιτική Ανατροπή & Τεχνολογία

3.1. Το «Μυστικό Όπλο»:

- **α)** Ήταν το **υγρόν πυρ** , ένα εύφλεκτο ναυτικό όπλο που κατέκαιε τα εχθρικά πλοία, επινόηση του Σύρου αρχιτέκτονα/μηχανικού **Καλλίνικου** .
- **β) Συμπλήρωση Πίνακα:**

Τρόπος Εκτόξευσης / Χρήσης,Περιγραφή Μηχανισμού ή Μεθόδου
1. Σιφώνιο Πλώρης,Χάλκινος σωλήνας στην πλώρη του βυζαντινού πολεμικού πλοίου (δρόμωνα) που εκτόξευε το υγρό πυρ υπό πίεση κατά των εχθρικών σκαφών.
2. Χύτρες,Πήλινα δοχεία γεμάτα με υγρό πυρ που εκτοξεύονταν με καταπέλτες· κατά τη συντριβή τους στο εχθρικό κατάστρωμα προκαλούσαν ακαριαία ανάφλεξη.
3. Χειροσιφώνια,"Φορητοί μικροί σωλήνες εκτόξευσης που κρατούσαν οι στρατιώτες πίσω από σιδερένιες ασπίδες για μάχη σώμα με σώμα, εκτοξεύοντας φωτιά καταπρόσωπο στους εχθρούς."

3.2. Γεωπολιτικές Συνέπειες στη Μεσόγειο:

1. Η φράση **«διάσπαση της ενότητας του μεσογειακού κόσμου»** σημαίνει ότι η Μεσόγειος, που από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας αποτελούσε μια ενιαία πολιτική, οικονομική και πολιτισμική λίμνη (*Mare Nostrum*), χωρίστηκε πλέον οριστικά σε δύο εχθρικούς κόσμους: τον Χριστιανικό (Βυζάντιο και Δυτική Ευρώπη) και τον Ισλαμικό (Αραβικό Χαλιφάτο).
2. **Συνέπειες για το Βυζάντιο:**
3. **Εδαφική συρρίκνωση:** Απώλεια της Συρίας, Παλαιστίνης, Αιγύπτου, Βόρειας Αφρικής, Κύπρου, Κρήτης, Σικελίας.
4. **Απώλεια αστικών κέντρων:** Απώλεια μεγάλων οικονομικών και πολιτισμικών πόλεων (Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ιεροσόλυμα).
5. **Οικονομικό πλήγμα:** Ερήμωση υπαίθρου, μείωση αγροτικής παραγωγής και σοβαρή παρακμή του εσωτερικού και εξωτερικού βυζαντινού εμπορίου.

Απαντήσεις Δραστηριότητας 4: Εμπόριο, Επιστήμη & Διαπολιτισμικές Σχέσεις

4.1. Οικονομικές Καινοτομίες:

- **α)** Εισήγαγαν:
- Τη συγκρότηση **εμπορικών εταιρειών** .
- Την εφεύρεση της **εμπορικής επιταγής (τσεκ)** .
- Την ανάπτυξη του **πιστωτικού συστήματος** (τράπεζες και αργυραμοιβοί).
- **β)** Μετέφεραν **μπαχαρικά** (πιπέρι, κανέλλα, ζιγγίβερι/τζίντζερ) και άλλα **είδη πολυτελείας** (μετάξι, αρώματα) από την Κίνα, τις Ινδίες και τη ΝΑ Ασία.

4.2. Αντιστοίχιση Επιστημών:

- **1 - γ** (Μαθηματικά $\rightarrow$ Ινδική αρίθμηση & Άλγεβρα)
- **2 - δ** (Χημεία $\rightarrow$ Θειικό οξύ & Οινόπνευμα)
- **3 - α** (Αστρονομία $\rightarrow$ Υπολογισμός τροχιάς ήλιου & πλανητών)
- **4 - β** (Ιατρική $\rightarrow$ Νέα φάρμακα & πολύπλοκες εγχειρήσεις)

4.3. Διαπολιτισμική Επίδραση:

- **α)** Ο χαλίφης **Μαμούν** έστειλε πλούσια δώρα στους Βυζαντινούς αυτοκράτορες και ζήτησε χειρόγραφα των αρχαίων Ελλήνων σοφών (**Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Ιπποκράτη, Γαληνού, Ευκλείδη, Πτολεμαίου**). Ανέθεσε τη μετάφρασή τους στα αραβικά και ενθάρρυνε τους υπηκόους του να τα μελετήσουν, προάγοντας την επιστημονική σκέψη.
- **β)** Ο Ισπανός Επίσκοπος διαμαρτύρεται επειδή οι νέοι Χριστιανοί της Κόρδοβας γοητεύονταν από την αραβική λογοτεχνία, ποίηση και φιλοσοφία, συγκροτούσαν αραβικές βιβλιοθήκες και παραμελούσαν τη λατινική γλώσσα. Αυτό αποδεικνύει ότι ο αραβικός πολιτισμός είχε καταστεί **πολιτισμικά κυρίαρχος και ελκυστικός** , ασκώντας τεράστια πολιτισμική ακτινοβολία ακόμη και στους υπόουλους χριστιανικούς πληθυσμούς.